

Jugoslavia og krigene på Balkan

I krigsårene i Norge fikk elevene suppe, melk og tran på skolen hver dag. Maten kom fra Sverige eller ble kjøpt inn for svenske penger. Til jul fikk de «svenskepakker» med hjem. Det var mest mat, sukker, smør, sjokolade og andre ting som det ikke var mulig å få i Norge.

På slutten av 1990-tallet gikk det vogntog og busser med jukepakker fra Norge til Bosnia, for en stor del samlet inn av skoleelever. Pakkene inneholdt matvarer og leker, og ble delt ut på skolene ved myttårstid, i god tid før julefeiringen på Balkan. De fleste kristne der tilhører den ortodokse eller østromerske kirken, som har en litt forskjellig tidsregning enn oss. I Bosnia er det også mange muslimer. De feirer ikke jul, men ble sikkert like glade for pakkene, for de har også hatt krig, mye verre enn i Norge.

Balkan ó «Europas syke mann»

Landene på Balkan har vært kasteball for mektige naboer i nord og sør i mange hundreår. Mange av landene gikk over til den **gresk-ortodokse** kirken på 700-tallet, og bruker fremdeles det **kyrilliske** alfabetet, slik som i Russland. På 1300-tallet ble mange av landene en del av det ottomanske (tyrkiske) riket, og mange ble omvendt til islam. Både etnisk tilhørighet, språk og religion går ofte på tvers av landegrensene, og dette er grunnlaget for mange av konfliktene. Vi skal først se på hvert land for seg fram til **Den sosialistiske føderasjonen** [forbundsstaten] **Jugoslavia** ble dannet etter 2. verdenskrig.

Bosnia-Hercegovina

På slutten av 1300-tallet var Bosnia et eget kongerike sammen med Serbia. Hertugdømmet Hercegovina ble grunnlagt hundre år senere. I 1528 ble landet erobret av tyrkerne. Mange ble muslimer. I 1878 ble de underlagt Østerrike-Ungarn, og i 1918 ble Bosnia-Hercegovina en del av «Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike», som i 1929 skiftet navn til **Jugoslavia**. I 1941 ble de innlemmet i det tyske lydriket Kroatia, og fra 1945 ble de delstat i det nye sosialistiske **Jugoslavia**.

Kroatia

På 700-tallet ble landet romersk-katolsk. Fra ca. 1100 var de i union med Ungarn, men gjennom flere hundre år tok tyrkerne stadig mer av landet. På 1700-tallet ble de en del av keiserdømmet Østerrike-Ungarn, og i 1868 fikk de selvstyre som eget kongedømme. Fra 1918 ble de en del av «Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike», og fra 1941 ó 1945 var de en del av det tyske lydriket Kroatia. I 1945 ble Kroatia delstat i **Jugoslavia**.

I 1991 brøt de kroatisk-serberne ut og dannet en egen serbisk republikk, **Republica Krajina**, (Øst-Slavonia), som omfattet 1/3 av landet. 80.000 kroater og muslimer ble jaget bort fra hjemmene sine. FN satte inn fredsbevarende styrker, men i 1995 rykket kroatisk styrker inn i det krajinske området. 150.000 serbere ble jaget på flukt. Serbiske kirker, landsbyer og kulturminner ble ødelagt og 10.000 hus ble brent. I 1998 ble Øst-Slavonia igjen en del av Kroatia.

Makedonia¹

Det lille landet midt inne på Balkan var midtpunktet for et verdensrike under *Aleksander den store*, som levde på 300-tallet f. Kr. De ble romersk provins på 150-tallet f. Kr. I 1395 erobret tyrkerne Makedonia, og på 1800-tallet ble de invadert av Bulgaria. I 1913 ble landet delt mellom Hellas og den forbundsstaten som senere fikk navnet **Jugoslavia**.

¹ Landets fulle navn er **Den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia**. Dette er for ikke å bli forvekslet med landsdelen Makedonia i Hellas.

Serbia og Montenegro

På 700-tallet sluttet serberne seg til den ortodokse (gresk-katolske) kirken. De ble erobret av tyrkerne på 1300-tallet, og i den sørlige provinsen Kosovo (som i perioder har tilhørt Albania) var det mange som gikk over til islam.

I 1878 ble Serbia selvstendig etter at stormakten Østerrike-Ungarn hadde presset tyrkerne ut av Balkan, men nå oppsto det stridigheter mellom Serbia og Østerrike-Ungarn. I 1918 ble «Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike» opprettet. Da den østerrikske kronprinsen *Franz Ferdinand* kom på statsbesøk i Sarajevo samme året ble han skutt og drept av en serbisk 19-åring. Dette var så å si startskuddet for 1. verdenskrig. I 1941 ble Serbia okkupert av tyskerne, som behandlet dem dårlig. Etter nazistenes raseteorier var de slaviske folkene «undermennesker» og dermed mindre verdifulle enn for eksempel nordmenn, som etter nazistenes mening tilhørte den samme «ariske rasen» som tyskerne selv. Kommunistiske partisaner [frihetskjemper] ledet av general *Tito* drev en intens kamp mot okkupasjonsmakten. I 1945 ble Serbia og Montenegro delstater i den nye sosialistiske føderasjonen **Jugoslavia**.

Slovenia

Det som senere skulle bli Slovenia har vært en del av det habsburgske dobbelmonarki [Østerrike-Ungarn] siden 1300-tallet. Mange ble protestanter under reformasjonen. De som oversatte Bibelen brukte en lokal dialekt som språk, og det fikk mange slovenere til å føle seg som en egen nasjon. Da den siste habsburg-keiseren gikk av i 1918 og Østerrike og Ungarn ble delt, gikk Slovenia inn som delstat i «Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike», senere **Jugoslavia**, for å skape avstand til Østerrike.

1945 - 1992. Titos Jugoslavia

«Serbernes, kroatenes og slovenernes kongedømme fra 1918 var en sammensatt og svak stat med stadig krangel mellom de forskjellige landene. Etter et statskupp i 1929 skiftet den navn til «Jugoslavia».

Den sosialistiske forbundsrepublikken Jugoslavia ble dannet i 1945. Den sterke mann bak den nye staten var krigshelten *Jodip Broz Tito*. I begynnelsen holdt han seg mer i bakgrunnen, men etter noen år ble han valgt til president, og i 1963 ble han president på livstid. Jugoslavia var altså ingen demokratisk stat, men den bygde på toleranse mellom de forskjellige etniske og religiøse gruppene. Selv **sigøynerne**, som stadig er blitt forfulgt i alle europeiske land hadde det rimelig trygt i Titos lange regjeringstid. Etter Titos død i 1980 begynte striden mellom folkegruppene igjen. I 1991 gikk de nordlige landene i føderasjonen ut, og det brøt ut borgerkrig. I 1992 ble Jugoslavia oppløst.

1992 ó 1995. Borgerkrigen i Bosnia

Borgerkrigen i Bosnia blir kalt en **etnisk konflikt**, men hva er etnisitet? Tenk deg at du har to klassekamerater, Tom og Thomas, som bor ved siden av hverandre i rekkehuset. Den ene av dem er same, men ingen av dem har noen gang sett et reinsdyr, og ingen av dem kan snakke samisk. De ligner mye på hverandre av utseende og har de samme interessene. Hvordan kan

de ó og vi andre ó vite at en av dem kommer fra en samisk slekt? Og hvis vi visste det: Har det noen betydning?

Grensene mellom etniske grupper som har bodd i de samme områdene i hundrevis av år er temmelig flytende. Serberne er den største etniske gruppen, og teller flere mennesker enn de andre gruppene til sammen. De fleste av dem bor i Serbia, men det er mange serbere også i de andre landene, spesielt i Bosnia og Kroatia.

Sommeren 1989 sendte serbisk fjernsyn et stort minneprogram på 600-årsdagen for slaget på Kosovo-sletta, der den tyrkiske hæren vant og muslimene erobret store deler av Balkan. *Slobodan Milosevic*, som ble valgt til serbisk president samme året, holdt en tale der han sa at nå var tiden inne til å gjenreise Serbias nasjonale stolthet.

Krigen

Etter dette ble den serbiske nasjonalfølelsen særlig sterk i Bosnia og Kroatia, der det ble opprettet egne utbryterrepublikker for folk av serbisk avstamning. I 1992 utviklet vennskapet mellom de etniske gruppene seg til full borgerkrig. Bosnia-serberne fikk støtte av nasjonalistiske generaler i den føderale jugoslaviske hæren i forsøket på å drepe eller jage alle de bosniske muslimene ut av landet. Dette kalles **etnisk rensing** og er i strid med folkeretten. Det verste tilfellet var **massakren i Srebrenica**. Titusener av bosniske muslimer hadde samlet seg her fordi FN hadde garantert for sikkerheten i byen. Men FN-soldatene var for få til å stoppe en avdeling med bosniske serbere fra å henrette 7.000 muslimske gutter og menn som ble skyflet ned i massegraver med bulldosere. Noen av de serbiske offiserene som ledet massakren er ennå på rifot, andre sitter i arrest ved den internasjonale krigsforbryterdomstolen i Haag, tiltalt for folkemord.

Krigen i Bosnia sluttet i 1995. Dayton/Paris-avtalen, som var utarbeidet ved hjelp av USA og Frankrike, gikk ut på å dele Bosnia i tre soner, en for de bosniske kroatene, en for bosnia-serberne og en for de bosniske muslimene.

I løpet av de tre årene krigen varte var nærmere 200.000 mennesker blitt drept og like mange hadde flyktet fra landet. Bare i Norge er det bosatt 16.000 bosniere i 2006.

Krigen i Kosovo

Kosovo er en serbisk provins på størrelse med Vestfold fylke. 90% av innbyggerne er albanere som ønsker å løsrive seg fra Serbia og bli en selvstendig stat. I 1989 var mange albanere opprørt over at serberne brukte slaget ved **Kosovo Polje** for å markere Serbias overherredømme. Uroen bare vokste utover på 90-tallet. Naboer skar strupen over på hverandre, og i 1996 begynte den kosovoalbanske frigjøringshæren å angripe de serbiske politistyrkene i provinsen.

Milosevic bytter hatt

I 1997 gikk Slobodan Milosevics 2. periode som president i Serbia ut. Han kunne ikke stille flere ganger, men stilte i stedet som president for **Jugoslavia** (som nå bare besto av Serbia og Montenegro). Kosovoalbanerne boykottet dette valget. Etter valget viste det seg at Milosevic vant med et ganske knepent flertall. Hvis kosovoalbanerne hadde stemt på motkandidaten

ville Milosevic tapt valget. Som jugoslavisk president fikk han kontroll over den føderale hæren, og den satte han inn mot kosovoalbanerne.

NATO går til bombekrig

Flertallet av kosovoalbanerne støttet Ibrahim Rugovas ikke-volds og forhandlingslinje, men i 1998 satte Milosevic inn hæren mot geriljaen. Gårder og landsbyer ble brent og landminer lagt ut overalt slik at det ble umulig å drive jordbruk. Mange flyktet over grensene til nabolandene Albania og Makedonia. Da det ble funnet en massegrav med 45 lik besluttet USA og NATO å bombe Kosovo for å få serberne ut. Det lyktes i så måte at Milosevic trakk tilbake flere hæravdelinger i slutten av 1998, men nå ble forholdene enda verre for sivilbefolkningen. Alle veier var fylt av flyktninger på vei ut av landet. Flere ganger ble slike bilkolonner truffet av bomber.

NATO kalte ikke dette en krig, men en «**humanitær aksjon**» ó altså noe som blir gjort for å hjelpe andre. Russland var sterkt i mot krigen, og det var stor uenighet også i mange NATO-land om dette var klokt. Det beste ville vært å gå inn på bakken, men ingen land var villige til å risikere livet til et stort antall egne soldater. Derfor fortsatte bombingene.

Serbia ble også bombet, særlig hovedstaden Beograd. Om det var noen plan bak bombingene ble den iallfall ikke fulgt. TV-huset, en kino og den kinesiske ambassaden var blant de målene som ble truffet. Et jernbanetog og en stor bro øst i landet ble også truffet. Det resulterte i at skipstrafikken på Donau, som er svært viktig for Østerrike og Ungarn, ble stoppet i tre år inntil serberne fikk ryddet opp.

Norge er medlem av NATO og måtte delta i krigen. For mange i Norge var det merkelig å sitte hjemme i stua og høre «fienden», den populære serbiske norsk-professoren *Lubisa Rajic* rapporterte på direkten i NRK om hvordan bombene falt i Beograd. Det gjorde et sterkt inntrykk å høre hvordan innbyggerne i Beograd gikk i tusentall ut på den gamle bybrua med lys og fakler for å være levende skjold mot bombe-flyene.

Russerne megler

Serbia har alltid hatt nære bånd til Russland. De har den samme historiske bakgrunnen med gresk.ortodoks kristendom og kyrillisk alfabet. Titos Jugoslavia var dessuten en kommunistisk stat.

Da russerne i mai 1999 sendte sin tidligere statsminister *Viktor Tsjernomyrdin* til Beograd for å megle, var FN raskt ute med å reise tiltale for folkemord mot Milosevic. Sjefsdommeren ved den nyopprettede krigsforbryterdomstolen i Haag innrømmet at det hastet fordi hun var redd for at russerne skulle tilby Milosevic politisk asyl mot å gi opp kampen. Det ble da heller ingen klar avtale, men bombingene ble stoppet.

FN-styker fra mange land, som ble kalt **KFOR-styrkene**, ble satt inn for å holde vakt i Kosovo. Nå var det serberne som var i fare og trengte beskyttelse. En viktig del av arbeidet var å finne og uskadeliggjøre de utallige landminene som gjorde det utrygt for alle.

Krigsforbryterdomstolen i Haag

Serberne var lite villige til å utlevere Milosevic, men det internasjonale presset ble til slutt så kraftig at han gikk med på å la seg arrestere. Han ble sendt til Haag sammen med flere

militære som hadde ansvar for massedrap. Mange av dem er fremdeles på frifot. Den mest kjente er general *Ratko Mladic*, som er mistenkt for å ha stått bak massakren i Srebrenica. I mars 2006 er det klart at EU stiller som krav at generalen blir utlevert før det blir snakk om å forhandlgr om serbisk medlemskap i EU.

Saken mot Milosevic begynte i 2002 og var ennå ikke avgjort da han døde av hjertesvikt i mars 2006. Anklagen gjelder flere forhold som det er vanskelig å føre bevis for. Det er klart at han har holdt politiske taler som har forsterket den serbiske nasjonalismen, men er det straffbart for en lovlig valgt president å støtte opp om landet sitt? Et avgjørende spørsmål er om ham har gitt ordre til den jugoslaviske hæren om å støtte serbene i nabolandene i deres kamp mot andre etniske grupper. Et annet anklagepunkt går ut på at han ikke har gjort nok for å hindre det som skjedde. Juristen Milosevic valgte å være sin egen forsvarer. Det er ingen som kan føre forsvaret videre på hans vegne, og derfor vil det heller ikke være mulig å avsi en rettferdig dom. Dagen etter at han døde skrev en serbiske avis: «Haag drepte Milosevic». Hvis han blir en serbisk martyr, kan han få enda større innflytelse som død enn han hadde i levende live.

Så langt har alle krigsforbrytersaker dreid seg om anklager mot enkeltpersoner, men 1. mars 2006 nrgynte en helt ny og spesiell sak. Bosnia har anklaget Serbia for krigsforbrytelser. Dette er første gang en stat retter en slik anklage mot en annen stat. Saken blir enda vanskeligere fordi det bare er en del av innbyggerne i Bosnia som står bak anklagen.

Arbeidsoppgaver

1. I Bosnia har de to forskjellige alfabet. Det ene (romerske) er det samme som vårt, det andre, det *kyrilliske* (greske) alfabetet. Hva er det som har gjort at det er slik?
2. Hvilke andre land bruker det kyrilliske alfabetet?
3. Hva var det som startet 1. verdenskrig?
4. *Tito*: Hva gjorde han under 2. verdenskrig? Hva gjorde han etter krigen.
5. Når ble den jugoslaviske forbundsstaten oppløst?
6. Serberne opprettet straks et nytt og mye mindre Jugoslavia, som fremdeles er en forbundsstat. Hva heter denne staten i dag?
7. Når foregikk borgerkrigen i Bosnia-Hercegovina?
8. Hva skjedde i **Srebrenica**? Hvorfor grep ikke FN inn?
9. Mange bosniere flyktet. Hvor mange av dem kom til Norge?
10. Se litt på kartet igjen. Kan du tenke deg hvorfor Serbia setter så mye inn på å beholde fellesskapet med Montenegro?
11. Den serbiske nasjonalistene ville samle alle av serbisk avstamning på Balkan i et «Stor-Servia». Det er spesielt en politiker som har fått skylda for denne nasjonalismen. Hva heter han? Hvor er han nå?
12. Kosovo er ikke et eget land. Hvilket land er det en del av?
13. Det er to større folkegrupper i Kosovo. Hva kalles de? Hvem er i flertall?

14. NATO bombet Kosovo i 1998. Norge var også med på det. NATO kalte ikke dette en krig, men en «humanitær aksjon». Hva betyr *humanitær*? Nebn eksempler på humanitære organisasjoner. Hva driver de med? Hva kan du si til forsvar for å kalle bombingene enhumanitær aksjon?
15. Hvorfor brukte NATO bomber i stedet for å gå inn med soldater på bakken?
16. Hvorfor ble Beograd bombet?
17. Hvordan virket bombingene på serberne?
18. Se på kartskissen og finn igjen landene på et atlas. Se om du kan finne Donau. Da skipstrafikken fra Svartehavet opp etter Donau ble sperret etter bombing gikk dette ut over mange land som brukte denne veien til havet. Hvilke land?
19. Krigsforbryterdomstolen for Jugoslavia ble opprettet i Haag i Nederland. Hvorfor tror du det er så vanskelig å føre sak mot politikere?
(Du finner mye om saken mot Slobodan Milocovic og de andre tiltalte på internett.)
20. Det ble laget en egen krigsforbryterdomstol for Jugoslavia. Den skal legges ned når alle har fått dom. Alle land unntatt ett ville hatt en fast krigsforbryterdomstol som kunne dømme krigsforbrytere fra alle land.
USA stemte mot fordi de var redde for at amerikanske borgere kunne bli stilt for retten der, og fordi USA er verdens eneste supermakt ble det ingen slik FN-domstol. Hva synes du om det?